

- LINELL, PER 1998: *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 1995: *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin*. Jyväskylä studies in communication 4. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- MÄNTYNEN, ANNE 2003: *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 926. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RUMELHART, D. E. – ORTONY, A. 1977: The representation of knowledge in memory. – R. C. Anderson ym. (toim.), *Schooling and the acquisition of knowledge* 99–135. New York: Halsted Press.
- RUUSUVUORI, JOHANNA – HAAKANA, MARKKU – RAEVAARA, LIISA (toim.) 2001: *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia*. Tietolipas 173. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAUKKONEN, PAULI 2001: *Maailman hahmottaminen teksteinä. Tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- SCHANK, R. C. – ABELSON, R. P. 1977: *Scripts, plans, goals and understanding*. New York: Halsted Press.
- TIILILÄ, ULLA 2000: Tapaus päivähoitopäätös. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä, *Teksti työnä, virka kielenä* s. 116–214. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu ja nro 116. Helsinki: Gaudeamus.
- VOLOŠINOV, VALENTIN 1990 [1929]: *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia*. Suomenos, esipuhe ja selitykset Tapani Laine. Tampere: Vastapaino.

HALUATKO ELEIDEN TUTKIJAKSI?

David McNeill (toim.) *Language and gesture*. Cambridge: Cambridge University Press 2000. 409 s. ISBN 0-521-77761-5.

L *anguage and gesture* -kirjassa lähestytään kielen ja eleiden suhdetta monesta eri näkökulmasta. Kirja koostuu 18 artikkelista, jotka on jaettu neljään eri osioon. Kussakin osiossa aihealuetta lähestytään omasta näkökulmastaan: Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan eleitä toimintana, osana vuorovaikutusta. Toinen osio käsittelee eleitä suhteessa ajatteluun, ja lähestymistapana on kognitiivinen psykologia. Eleiden vuorovaikutuksellisen merkityksen

tutkimisen sijaan eleitä tarkastellaan tässä jaksossa siis pikemminkin suhteessa yhden puhujan (kognitiivisiin) toimiin. Kolmannessa osiossa pohditaan eleiden ja puheen suhteiden mallintamista ja neljännessä aiheena on eleiden ja viittomakielen suhde.

Kokoomateos pohjaa pitkälti vuonna 1995 pidettyyn Gestures compared cross-linguistically -konferenssiin; suurin osa artikkeleista on konferenssin esitelmien laajennettuja versioita. Konferenssin alku-

peräinen teema — kielten ja kulttuurien vertailu — näkyy teoksessa ainakin siinä, että tutkimuksissa käsitellään useita eri kieliä. Vertaileva näkökulma ei kuitenkaan ole kovin vahvasti läsnä.

Kirja alkaa DAVID McNEILLIN lyhyehköllä johdannolla. Johdannossa esitellään keskeisiä tarkasteltavia eleluokkia (McNeillin terminologiassa elehdintä, pantomiimi, embleemit eli varsin konventionaalistuneet ja usein ilman puhetta esiintyvät eleet, viittomat) ja käydään lyhyesti läpi erilaisia jatkumoit, joita eleiden tarkastelussa voi hahmottaa. Eleitä voi luokitella esimerkiksi sen mukaan, miten ne esiintyvät suhteessa puheeseen (vain puheen ohessa, joskus puheen ohessa ja joskus itsenäisinä, vain ilman puhetta) ja miten konventionaalistuneita ne ovat. Johdanto on ehkä turhan niukka. Varsinkin eletutkimukseen perehtymättömälle kirjan artikkelit ovat melko vaikeaselkoisia, ja yksi lukemista vaikeuttava seikka on kirjoittajien käyttämä kirjava terminologia. Samantyyppisistä eleistä on käytössä lukuisia eri nimityksiä, ja tutkijat myös määrittelevät eleluokat hieman eri tavoin. Tätä terminologista kirjoja olisi kirjan johdannossa kannattanut koota ja selvittää. Samoin tutkijoilla on käytössään varsin erilaisia tapoja saattaa aineistonsa lukijan nähtäväksi: eleiden kuvaaminen paperilla ei ole aivan helppo tehtävä, eikä siihen näytä löytyneen mitään yhtenäistä ratkaisua. Lukijaa olisi voinut auttaa myös kertomalla eleiden kuvaamiseen ja esittämiseen liittyvistä käytännöistä ja variaatiosta jo teoksen alussa.

Teoksen artikkeleiden perusteella piirtyy kuva varsin aktiivisesta tutkimusalueesta — ja tutkimusyhteisöstäkin. Tutkimukset keskustelevat toistensa kanssa, väittelevätkin. Kaikki artikkelit lähtevät liikkeelle eleiden ja kielen tiiviistä suhteesta, mutta varsin vähän on sopua siitä, millainen tuo suhde oikeastaan on. Kiistaa on siitä, ovat-

ko kieli ja eleet osa samaa systeemiä vai kaksi rinnakkaista merkityksentuottojärjestelmää — ja millä tavalla rinnakkaista. Samoin siitä, onko eleiden merkitys ensi sijassa vuorovaikutuksellinen vai liittykö se pikemminkin puhujan omaan puheen tuottoon ja ajattelun jäsentämiseen. Selvimmin tämä väittelevä ote tulee esiin kirjan kolmannessa jaksossa, jossa käsitellään puheen ja eleiden tuoton mallintamista. Siinä ROBERT M. KRAUSS, YIHSIU CHEN ja REBECCA F. GOTTESMAN esittävät ensin oman hypoteesinsa ja mallinsa ja sen jälkeen argumentoivat jo edeltä seuraavan kirjoittajan, JAN PETER DE RUITERIN mallia vastaan. De Ruiter taas pyrkii osoittamaan, että Krauss ja kumppanit ovat väärässä. Jakson lopuksi kirjan toimittaja DAVID McNEILL pyrkii omassa artikkelissaan osoittamaan, että molemmat edellä esitetyt mallit ovat huonoja, koska ne eivät tavoita puheen ja eleiden kontekstia. Tässä jaksossa keskustelu liikkuu enimmäkseen varsin abstraktilla tasolla, mutta tutkijat pyrkivät tietysti tukemaan omia teorioitaan empiirisistä tutkimuksista saaduilla tuloksilla. Teoksen muut jaksot koostuvat empiirisistä tutkimuksista.

Eleitä (vuorovaikutus)toiminnassa käsittelevän jakson aloittaa JOHN HAVILAND, joka analysoi osoittavia eleitä kahdessa eri kielessä ja kulttuurissa (australialainen guugu jimidhrr ja mayalaisikieli tzotzil). Erityisesti tarkasteltavana on, millaiseen tarkkuuteen (esimerkiksi maantieteelliseen) puhujat tällaisissa osoittavissa eleissä pyrkivät. ADAM KENDONIN artikkeli lähtee liikkeelle yleisemmin kielen ja eleiden suhteista ja siitä, miten nämä suhteet on kielentutkimuksessa eri aikoina nähty. Kendonin johdatus aiheeseen on erinomainen; se sopisi myös koko teoksen johdannoksi. Kendon analysoi sitten italialaisia eleitä ja osoittaa, että eleillä voi kielellisten lausumien ohessa esiintyessään olla hy-

vin monenlaisia tehtäviä: ne voivat esimerkiksi tehdä jonkin sanan merkityksestä yksiselitteisen tai tuoda lausumaan jonkin pragmaattisen sävyn. ASLI ÖZYÜREK käsittelee sitä, miten puhuja rakentaa eleitään — erityisesti suuntaa osoittavia eleitä — eri tavoin sen mukaan, missä vastaanottaja tai vastaanottajat puhetilanteessa sijaitsevat. CHARLES GOODWININ artikkelissa analysoidaan afaatikon eleitä. Goodwin osoittaa, miten afaatikko, jolla on käytössään vain kolme sanaa, pystyy eleiden avulla osallistumaan keskusteluihin ja tuottamaan varsin monimutkaisiakin keskustelutoimintoja. NOBUHIRO FURUYAMA analysoi eleiden käyttöä ja toisen eleisiin reagoimista eleillä varsin erityisessä tilanteessa: koetilanteessa, jossa tehtävänä on origamin tekeminen ja tekemisen ohjaaminen. Vuorovaikutusaihelman päättää CURTIS LEBARONIN ja JÜRGEN STREECKIN artikkeli, jossa tarkastellaan monenlaisia puhetilanteita: työpajoja, joissa opetellaan käsityötaitoja, arkkitehtien oppituntia ja tavallista arkikeskustelua. Tutkijat osoittavat vakuuttavasti, miten näissä tilanteissa käsien toiminta siirtyy konkreettisesta työskentelystä symbolisemmalle tasolle (esimerkiksi työkalun käyttämisestä niiden käyttöä kuvaaviin eleisiin) ja miten tällaiset eleet voivat puhetilanteessa konventionaalistua. LeBaron ja Streeck esittävätkin, että käyttämiemme puhetta kuvittavien eleiden pohja on konkreettisissa toimissa ja että eleitä pitäisi tarkastella tätä taustaa vasten.

Vuorovaikutusjakson tutkimuksia luokiessa jää joskus miettimään, miten eleiden vuorovaikutuksellisesta merkityksestä oikeastaan saa kiinni — ja millaisista aineistoista tätä kannattaisi tarkastella. Tässäkin jaksossa — kuten useimmissa teoksen tutkimuksissa — aineistona on erilaisissa koetilanteissa tuotettua elehdintää ja puhetta; spontaaneja keskustelutilanteita käsittelevät lähinnä Kendon, Goodwin, LeBaron ja

Streeck. Eleiden tutkimuksen valtavirta ei siis näytä pureutuvan spontaaneihin vuorovaikutustilanteisiin. Eleiden vuorovaikutusmerkityksiin näyttäisi kuitenkin pääsevän selvimmin tällaisten aitojen tilanteiden kautta ja siten, että analysoidaan myös — ja joskus nimenomaan — vastaanottajan reaktioita eleisiin.

Eleiden, kielen ja ajattelun suhdetta käsittelevän jakson keskeinen ajatus on kielen ja eleiden kiinteä yhteys; ne muodostavat yhdessä toimivan järjestelmän. Tätä näkökulmaa ajavat artikkelissaan DAVID MCNEILL ja SUSAN D. DUNCAN. He tarkastelevat puheen kohtia, joissa ele ja kieli esiintyvät yhdessä (*growth points*). Kirjoittajat argumentoivat, että kieli ja samanaikainen ele muodostavat yhden ideayksikön, jossa ne eivät kuitenkaan ole redundantteja: yhdessä esiintyessään ne esittävät usein saman asian eri puolia. McNeill ja Duncan analysoivat erityisesti liikkeen esittämiseen liittyviä kielen ja eleen yhdistelmiä ja vertailevat näitä englannin-, espanjan- ja japaninkielisessä kerronnassa.

Osion muut artikkelit pyrkivät erilaisiin tutkimusasetelmin osoittamaan kielen ja eleiden vahvan yhteyden. RACHEL I. MAYBERRY ja JOSELYNNE JAUQUES tarkastelevat eleiden käyttöä kroonisten änkyttäjien puheessa ja osoittavat, että änkytysjaksoissa myös eleen tuotto katkeaa — eleitä esiintyy vain puheen sujuvien jaksojen aikana. CYNTHIA BUTCHER ja SUSAN GOLDINMEADOW taas tarkastelevat kielen ja eleiden yhteispelin kehittymistä lapsen kielessä. Tutkijat osoittavat, että ensi vaiheessa lapsi käyttää kieltä ja eleitä erillään toisistaan, mutta jossain vaiheessa (yksisanavaiheen lopulla) kieli ja ele yhdistyvät semanttisesti ja ajoituksellisesti. Tämän jälkeen esimerkiksi ilman puhetta esiintyvien eleiden määrä vähenee. Eleiden ja puheen ajoitusuhteeseen keskittyy SHUICHI NOBE, joka osoittaa, että kuvaavat eleet esiintyvät ajal-

lisesti lähekkäin tai samaan aikaan kielellisen vastineensa kanssa. SOTARO KITA esittää melko yleisellä tasolla liikkuvassa artikkelissaan oman näkemyksensä siitä, miten eleet auttavat puhujaa. ELENA T. LEVY ja CAROL A. FOWLER taas tarkastelevat eleiden merkitystä kerronnassa, erityisesti sellaisissa kohdissa, joissa siirrytään metanarratiiviseen jaksoon ja kerronnan taso muuttuu. Levy ja Fowler analysoivat tällaisissa kohdissa esiintyviä uusien referenttien esittelyjä ja niihin liittyviä eleitä. Heidän mukaansa eleitä esiintyy kerronnassa erityisesti juuri tällaisissa kohdissa ja eleiden merkitys on osoittaa myös vastaanottajalle kerronnan käänne ja referentin uutuus.

Kirjan kolmannen osion teemana on siis jo mainittu eleiden ja kielen suhteen mallintaminen, ja neljännessä osiossa siirrytään viittomakielten maailmaan. Jakso koostuu kolmesta artikkelista, jotka lähestyvät aihepiiriä hyvin erilaisista näkökulmista. Osio saa pontta toimittajan lyhyestä esipuheesta, jossa hän esittää, että eleiden ja viittomakielen suhde on ongelmallinen ja suurelta osin vielä tutkimatta. Avoin on McNeillin mukaan esimerkiksi aivan peruskysymys, elehtivätkö viittomakieliset. SCOTT K. LIDDELL tarttuu artikkelissaan tähän kysymykseen ja esittää, että viittomakieltä käyttävät myös elehtivät. Liddell esittää muutamien konkreettisten esimerkkien analyysin kautta, että viittomakielessä on käytössä paitsi vakiintuneita viittomia myös eleitä, ainakin deiktisiä, osoittavia eleitä, jotka toimivat yhdessä ja samanaikaisesti viittomien kanssa. JILL P. MORFORD ja JUDY A. KEGL taas tarkastelevat sitä, miten viittomakielen viittomat ovat — ainakin osin — kehittyneet kieliyhteisön eleistä. Heidän tarkasteltavanaan on nicaragualaisen viittomakielen kehitys ja tilanne; Nicaraguassa viittomakieli syntyi ja sitä alettiin opettaa varsin myöhään, vallankumouksen jälkeen (1980-luvulla). Tutkijat vertaavat nicaragualaisen

viittomakielen viittomia kieliyhteisön eleisiin ja varsinkin kuurojen aiemmin käyttämiin eleisiin ja kotiviittomiin. Artikkelikokoelman päättävä WILLIAM C. STOKOE pohtii suuria linjoja. Hän esittää oman näkemyksensä siitä, miten eleet ovat evoluution myötä syntyneet, muuttuneet, konventionaalistuneet — ja muuttuneet kieleksi.

Language and gesture -teoksen monet näkökulmat tekevät siitä haastavan luettavaan; teoksen kirjoittajat edustavat monia eri tutkimusaloja, ja uuteen tutkimukseen ja sen ajatusmaailmaan pääsy vaatii lukijalta välillä suuriakin harppauksia. Näkökulmien moninaisuus tekee teoksesta myös rikkaan: kirjassa on runsaasti tietoa, ja se antaa paljon virikkeitä eleiden ja kielen suhteiden miettimiseen. Aivan ensimmäiseksi askeleksi eleiden tutkimuksen maailmaan se ei kovin hyvin sovi, esimerkiksi jo edellä mainitun johdannon niukkuuden vuoksi. Palkitsevaa teoksessa on myös siinä läsnä olevien kielten ja kulttuurien runsaus. Suomalaista eleiden tutkimusta kirjan sivuilta ei löydy; sitä on varsin vähän Suomessa tehtykin. McNeillin toimittamasta kirjasta löytyisi kyllä virikkeitä ja ärsykeitä myös suomalaisten eleiden tarkasteluun. ■

MARKKU HAAKANA

Sähköposti: markku.haakana@helsinki.fi